

G İ İŞ: Bu çalışmada Balşkesir•de görülen •Tülü KabakŽ oyunu seyirlik oyunlarš ba lamşnda incelenerek halk arasında söylenen rivayetlerden ve elde etti verilerden yola çşkşlarak oyunun çşkş noktass ve kökenine gidilmeye çalış şlacaktş. Çalışmada öncelikle Balşkesir•de de bşş a kşsaca de inilerek •Tülü KabakŽ kelimesinin anlamş ve •Tülü KabakŽ anlatılacaktş. Geli me bölümünde köy seyirlik oyunlarš ba lamşnda oyun incelenerek Balşkesir•de •Tülü Kabak Žna dair halk arasında söylenen iki rivayete yer verilecek (elimizde yazılış belge olmadı ş için rivayet diyoruz)nuyla ilgili elimizdeki tek yazılış belge olan H. Turhan DA LIO LU•nun 1936•da Balşkesir •Kaynak• dergisinde yayınlanan •TülükabakŽ adlı makalesinden hareketle sonuca gidilmeye çalış şlacaktş.

Deri ve deri mamüllerinin tarihi seyri yakışk olarak insan tarihi kadar eskidir. Deri ve dericili in tarihi ayrış bir ara tırma konusu oldu u için konuyu fazla da ştmamak adına sadece Anadolu Selçuklularš döneminde Anadolu•da ilk sanat kurumunun de şive deri i çili i alanında geli ti ini ve bu geli meyi ba latan ki inin de pir konumunda olan Ahi Evren Nasirüddin Mahmut (1172-1262) oldu unu söylemekle yetinece iz.

Debbalşk ya da dabaklışk, Balşkesir•de de en çok yaygşn bir meslek olar kar şmşza çşkar. 1930-1940 yıllarš arasında Mehmet Halit Bayrş•nın tespitlerine göre Balşkesir•de 32 tane dabakhane vardır. Bu sayışnşn daha önceleri daha fazla oldu u belirtilmektedir. Balşkesir•deki dabakhaneler ahşslara aittir, belediyeye veya vakıflara ait de ildir. Balşkesir•de dabakhanelerin rta konusunda vesika bulunmamaktadır. Sözlü rivayetlere göre Balşkesir•de dabakhaneler oldukça köklü bir gelene e sahiptir. (Duymaz, 2003:241).

Eskilerde ula şım, nakliyat develerle yapıldı ş için Balşkesir•de deveciler de önemlidir ve tüm esnaf loncularına ra men e hrin bir bölgesi •Deve Loncası adını almış tır. Ancak zamanla söyleyi kolaylı ş nedeniyle •Deve Loncası , •Deve Yoncası olarak u ramış tır. Tabakhanelerde deve yoncası denilen yerdedir. O dönemin en önemli meslek grubunu temsil eden iki esnaf -deveciler ve dabaklar-, günümüzde de e hrin 6 Eylül Kurtulu törenlerinde birlikte yer almaktadır. Tüm esnaf törenden sonra yapılan resmi geçitte ürettikleri ürünleri sergilemektedir. Bu törende tabaklar •Tülü KabakŽ oyununu oynarlar, deveciler ise •Deve OyunuŽnuki oyun arasındaki ili ki ilginçtir: Deveciler deve kış şna girerler, dericiler kestikleri, derisini i ledikleri hayvanın kış şna. ki meslek grupları nın yan ş sra icra ettikleri mesleklerinde kullandıkları •ey•in kış şna girmeleri yönüyle benzerlik göstermektedir. Tülü Ž kelimesinin anlamına baktı ş mşzda 6 Eylül Kurtulu Töreninde Tülü Kabaklar şn gösterinin bir parçası olmamakla birlikte, deve oyunu birlikt çşkmalarš bir tesadüf olmasa gerek.

* Kültür ve Turizm Bakanlı ş•nın 10 Mart 2010 tarihinde düzenledi i 4. Halk Kültürü Ara tırmalarš Sempozyumu•nda sunulmu tur.

** İstanbul İ Kültür ve Turizm Müdürlü ü Folklor Ara tırmaçış.

¹ 6 Eylül, Balşkesir•in dü mandan kurtulu tarihidir. Bu nedenle bugün bir çok ilimizde oldu u gibi Balşkesir•de de kurtulu töreni düzenlenir.

² Teknolojik geli meler nedeniyle devecilik mesle i önemini kaybederek yok olsa bile günümüzde de e hrin 6 Eylül Kurtulu Töreninde yapılan resmi geçitte •Deve Oyunu• yerini korumaktadır.

•TülüŽ kelimesi BalŒkesir a zŒnda, Denizli, AydŒn, Ayta da yünü kŒrkslmamŒ koyun anlamŒna geldi i gibi gŒçlü, gŒre en deveye de •TülüŽ ediyor. (Cafero lu 208, And 1985•ten)Tülü KabakŽ oyununu Debba esnafŒ gerçekte tirmektedir. DolayŒŒıyla debba kelimesi söyleyi kolaylŒ Œ nedeniyle zamanla de i ime u rayarak dabakatabak en son olarak da •kabakŽ eklini almŒ tŒr ve oyuna halk arasŒnda •Tülü KabakŽ denmektedir.

KABAK OYUNU

Tülü Kabak oyununu daha önce Dericiler OdasŒ mŒzen imdilerde Dericiler OdasŒnŒn Kasaplar OdasŒyla birle mesiyle bu görevi Kasaplar OdasŒ üstlenmi tir.

Tabakhanede 6 Eylül KurtuluTöreninden bir ay önce heyecanlı hazrlŒk dönemi ba lar. Hemen hemen elli yŒl öncesinden kalan kostümler, aksesuarlar edilmek yeniden kullanılacak forma getirilir. Gösteride yer alacak olan oyuncular kabak i çileridir ve gönüllü olarak gösteriye katlŒrlar. 6 Eylül sabahŒ Tülü Kabaklar tabakhanede erkenden hazrlŒklarla taba, ba tan a a Œ yüzlerdahil olmak üzere tabakhanedeki kazanlarŒn altŒndaki isler, kurumlarla simsiyah boyanŒrlar•n•da giydikleri boya dize yakŒn beyaz don•ya d paçalarŒnŒ dizlerine kadar kŒvŒrdŒklar•n•palarŒ da tenime sürdürdükleri kurumlarla siyahlatŒlmŒ tŒr, üst kŒŒŒmlarŒna sardŒklarŒ tüylü de koyu renktir, kafalarŒnda yimsiyah, tüylü bir ba lŒk vardŒr. Yine deri parçasŒndan yapŒlmŒ , tuhaf, tuhaf u kadar da kendilerine korku bir görüntü veren bŒyŒklarŒ vardŒr. Ellerinde uzun sopalar ya da uzun saplŒ süpürgeler bulunur

Tülü Kabaklar sekiz on ki ilik bir grupturlar. çilerden biri •kadŒŽ olur. KadŒ atlŒdŒr, di erleri ise yayadŒr. KadŒyŒ sürekli izleyen bir seyis vardŒr. Seyisde kadŒyŒ yelledi i bir tavan süpürgesi vardŒr. KadŒ merasim sŒrasŒnda bir yandan yelleni•ne yandan da uzun çubuk a ŒzlŒ Œyla sigara tŒttürür. TülüKabak da caddenin iki tarafŒnŒ kaplayan insan kalabalŒsŒn•dan geçerek geçit törenine katlŒrlar. Törendeki geçi leri sŒrasŒnda ansŒzŒn insanlarŒsŒn•a dalarak onlarŒ korkuturlar,z•üne kara çarlar. nsanlar korkmalarŒna ra men onlaç•rmek için kalabalŒ Œn en önünde yer almaya çalŒ Œta özellikle yüzüne kara çalŒnmasŒnŒ isteyen, foto rakt•mek için sŒra bekleyen çok ki i vardŒr. Törenin bu paçŒ insanlar için o günkü tüm törenin bütünü yerine geçer, z•iden halk bu törenlere gitmeye•tülü kabaklar gitmekŽ olarak ifade ederdi.

İ İ İ İ İ

AndŒŒn •Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü veKöy Tiyatrosu GelenekleriŽ kitabŒnda •dramatik köylü oyunlarŒnŒn kümelenmesi ve lŒŒca kümeler •bölümünde •hayvan benzetmeleri• ba lŒ Œ altŒndaTülü Kabak oyununa rastlamaktayŒz. Burada •tülüŽ kelimesinin anlamŒna de inileredeyun kŒsaca anlatŒlmŒ tŒr.

Köylü tiyatrosu kŒrsal bölgelerde, köylerde görŒleb•ne çok tarih öncesineuzanan bolluk (tarŒm ve çobanlŒk), eri tirme, canlandırŒŒçŒlŒk•na tapŒnŒm gibi i levsel kuttörenlere ba lŒ bir tiyatro gelene (Dind, 1985:43). Bu gelene in günümüze kadar ya atŒlmasŒndaime ba lŒ ve döngüsel olaylarŒn önemli payŒ vardŒr. Genellikle oyuncular profesyonel de ildir. Bu i için belirli oyun yerlerine de rastlanmaz. Ancak kŒlŒk de i tirme, ki ile tirme, maskeler, müzik, kimi do maca kimi ritüelgere i kalŒpla mŒ söyle melere rastlanŒr.

(And, 1985:43). Tülü Kabak oyununda da oyuncuların sırtlarına beyaz boyanmış derisine bürünerek kışkı de i tirmesöz konusudur. Kalışpla mş söyle meler bulunmamakla birlikte daha önceki yıllarda Arap havasş oldu unu söyledikleri bir müzik e li inde kendilerine has bir danslar ardşr. Ancak zaman içerisinde bu müzik ve danslar unutulmu tur. Günümüzde Tülü Kabak oyununu icra eden oyuncular güncel danslardan örneklesözgelimi break dans ve çiftetelliden örneklergileyen oyuncular da vardır. Danslarınş çe itlendirerek de i ime ayak uydurmuş lardşr.

Arap olma, yüzünü karaya boyama da başna bir konudur. Anadolu seyirlik oyunlarınşın ço unda Arap en önemli ki ilerden biridir(And, 1985:66) Köy seyirlik oyunlarında makyaj sorununun yine ilkel fakat pratik yöntemlerle çözüldü ü, sakal ve bıyıkların kuypostundan yapılrırken, odun tencere karasş gibi ilkel maddelerden sözgelimi Arap makyajş çşkarabiliyor. (Tuncay, 1984:135). Tülü kabak oyununu icra eden ki iler tabakhane de çalı an i çilerdir. Tabakhane de sürekli kazanlar kaynmaktadşr ve kazanların altısıl Tülü Kabaklar bu isi kullanarak yüzleri tahil olmak üzere vücutlarınınşın açşkları her yerini siyaha boyayarak makyaj sorununu çok basit bir ekilde çözümler ve en yakınlarınşın bile ortanşyamayaca ş bir hale gelirler.

Balşkesir köy seyirlik oyunlarş ba lamşnda inceledi imiz Tülü kabak oyununda

Arap karakteri olmamakla birlikte oyuncuların siyaha boyanarak form de i tirmeleri söz konusudur. Balşkesir merkezinde Tülü kabak olarak bilinen oyunun, Balşkesir•in köylerinde •arap, kayaş olarak bilinmesi ise ilgi çekicidir Köylerde köy hayrşınşın yapıldı ş önemli birinin dü ünü veya gençlerin askere gitmesi gibi önemli olaylardabüyük bir meydan ate i yaklışköy halkş ate in etrafşad toplanşr. Yüzleri siyaha boyanmış , tüylü kışmş dş a gelecek ekilde deri kışyatılmı insanlar ellerinde sopalarla birtakşm gösteriler yaparlar. Aynş gösterinin içinde deve oyununu da görmekteyiz Dursunbey ilçesinin A a ş Musalar Köyü•nde ve Dursunbey•in di er köylerinde 1970•li yıllarda bu gösterinin yapıldı şınş tespit etmi bulunuyoruz.

İ İ

ehrin 6 Eylül•de yapılan Kurtulu Töreninde ki sra i geçitte yer alan •Tülü Kabaklarş halk arasındaki söylenceye göre kurtulu sava ş sşrasşnda Yunanlı korkutarak vatanş kurtulu unda önemli bir rol oynamış tşr. Bu nedenle de di er bayramlarıza ölmeyip sadece Balşkesir•in kurtulu u olan 6 Eylül•de kar şmşza çşkarlar. Ancak bu oyunun farklı isimlerle Balşkesir•in köylerinde de görölmesi oyunun kökeninin çok daha eskilere çandş şınş göstermektedir.

Balşkesir•de Kurtulu Sava şnda ki unan i gali esnasşnda, tabakhaneler Okçu Camii•nin bulundu u •Deve Yoncasşş denilen yerdedir. Rivayete göre Yunan argahlarş da oradşr. Yunan askerlerinin ise bulanmış tabakhane i çilerinden korktukları için eden Alman istihbaratş bu durumdan yararlanmak ister. Gizli toplantş yapacaklarş yerlerin etrafşnda Tülü Kabak dola masşnş sa layarak Yunan askerlerini toplantş yerinden uzak tutarlar. Yunan askerlerinin bu gacıp oldu u kadar da korku yaratşklardan korkmasş üzerine dönemin garnizon komantş her evin önüne fena s ma zorunlulu u getirir. Halk arasşnda bu kayeden yola çşşılarak Tülü Kabaklarınş Balşkesir•in kurtulu unda önemli bir yeri oldu söylenir ve 6 Eylül Kurtulu enliklerinde yapılan geçit töreninde Tülü kabaklar da yer alşr. Ba ka bir kaynak ki imize göre ise

Yunanlıların Tülü Kabaklardan konuşması söz konusu de il, çünkü Yunanlılar çok güçlü ve silahları var 1908•de ittilahatçılar ihtilal yaptılar, Mevkiyeti ilan ederler. Tüm memlekette Mevkiyet kutlanı. Balıkesir•de de kutlamalar yapılacaktır. Esnafları bu kutlamada geçit töreni yaparak, ürünlerini sergileyecektir. Debba lar da ehlin önemli sanıflarındandı ve debba lar loncası kutlamalarda ne yapacaklarını düşünmektedir. Bu sırada loncanın başkanları İstanbul•da okumaktadı. Babasının mesleği olan dericilikle, ders kitaplarında gördüğükil insanların kıyafetlerini babasına ilk insanlar gibi giydirilerek törene katılmalarını mesleklerini temsil anlamında uygun olacağını verir. Böylece debba lar derilere bürünerek, geçit törenine katılı. Bu görüşe göre Tülü Kabak oyununun başlıca noktası budur. Her iki görüşün de doğruluğunu ispatlayacak belgeler elimizde bulunmamakla birlikte Balıkesir Kaynak dergisinde ulaşılmış bir makale araştırılması neye sebep olacaktır.

Kaynak dergisinde Hikmet Turhan DA LIO LU•nun 1936 yılında kaleme aldığı Balıkesir•in Hikayesi: Tülü Kabaklar da yer aldığı bir düşünce anlatılmaktadır. Tabaklar eyhi koca Hasan A•nın kızı Yemencilerin yitimi babası Hasbi Çavuşa verecektir. Bu düşünce için haftalarca hazırlık yapılmıştır. O zamanlar kadedört yüze yakın tabak dükkanı vardı Balıkesir debba cisi de memlekette çok ünlüdür. Türk ordularının ihtiyaçlarının önemli bir kısmı Balıkesir ve Dursunbey•deki dabhanelerden temin edilmektedir.³ Bu nedenle debba lar kasabası en zengin esnaflarındandı, memleketi lerinde de söz sahibidir.

Balıkesir'in ileri gelenlerinden birinin düşünce olduğunu gelini damadın evine götürecektir olan gelin alayı da oldukça renklidir: •ftelle zeybekleri yapan oyun oynuyorlar, çalgıcıların arkasında Tülü Kabaklar akla gelmez maskaralıklar yapıyorlardı. Tülü Kabaklar aşı ve balılarına koyun postundan deriler geçirmişler, yüzlerini boyayarak maskara kışkırtıcılar, bellerine de palatalarını, yataklarını asmışlardı. Ayakları, göğüs ve bacakları çıplak bu maskaraların üstünde bulunuyor, kimisi yayan, kimisi zıplayarak yürüyor alayı birbirine katıyorlardı. Bu alaylar mahallesinden yola çıkarak heri babası dolaştıktan sonra Paşa Camii'nin önüne gelerek durur. Tülü Kabak burada da türlü maskaralıklar yapar, oyunlar oynarlar.⁴

Yazar, Tülü Kabakların çok yakın zamanlara kadar Balıkesir•de düşünce de görülmekte olduğunu; esnaflar arasındaki yakınlık ve ilişkiler, aynı zamanda geçmiş düşünce de anlatmak amacıyla bu yazıyı kaleme aldığı belirtilmektedir. Düşünce'nin tarihi bize tülü kabakların Balıkesir•de ne kadar eski bir gelenek olduğunu da göstermektedir: •895 yılı Eylül ayının güzel bir Perembe gününde debba lar yazar düşünce anlatmaya Yazda geçen 895 yılına göre bir tarih olduğunu düşünürsek, miladi takvime göre karışık olarak 1490 olduğunu gözü Araştırmalarımız doğrultusunda bu tarihin olmayacağını düşünürüz için yazarın •1895• yerine •895• eklediğini kullanmış olabileceğini düşünürüz. Osmanlıcada tarihler yazılırken binli yılların atılarak kalan tarihin söylenmesi gibi bir kullanım vardı.1928•de harf inkılabının yapılarak Latin harflerle yazıldı düşünürse uzun yıllardır

³ Dursunbey ilçesinde küçük sanayi sitesinin olduğu yerde bulunan Tabakhane Camii, ilçede tabakçılığın gelimi olduğunu gösteren bir kanıt olarak yazarın verdiği bilgilerin doğruluğunu göstermektedir.

⁴ A.g.e. s. 129-130.

süregelen bir alř kanlı řn yazřnřn yayřnlandř ř 1936 yřlřnda tam ediyor olmasřna dđř. Yazarřn •KaynakŽ dergisinde yayřnlanan di er yazřlarřnř inceledi imizde tezimizin do rulu unu görmekteyiz. H. Turhan DA LIO LU•nun Kaynak dergisinde 1935 yřlřnda yayřnlanan •Balřkesir ve Dursunbey•de BřçakçřlıřkŽ adlı yazřsřnřn sonunda •935 Mayıs 10 AnkaraŽ notu dü ülmü Ayrřca Kaynak dergisinin di er sayřlarřnř inceledi imizde bazř sayřlarda derginin tarihini bir rakamř atılarak yazıldř řnř görürüz. Üstelik bu kullanřm oldukça fazladř: sayř 53:19 Haziran 937, sayř 54 Temmuz 937, sayř 58:19 kinci te rin (Kasřm) 937, sayř 59: 19 Birinci kanun (Ařk) 937 f.

SO :

Halk arasşnda Tülü Kabak oyununun çřkř noktasş olarak anlatılan rivayette Kurtulu Sava ř sşrasşnda dü manşn debba i çilerinde kerkmasş üzerine Kuva Milliyeciler tarafşndan Tülü Kabak oyunu kullanşlarken dü man ma lüpedilmi tir. kinci rivayette ise me rutiyetin ilanşyla yapılacak enlikte esnaf loncularş ürettikleri ürünlerle geçtörenine katşlacaktş. Debba lar dedikleri derilere bürünerek geçit törenine katşlmaya karar verirler. Ancak Kaynak dergisinden ula tř řmřz makale oyunun kökeninin çok daha eskilere dayandş řnř göstermektedir. 1895 de yapışlan bir dü ünde Tülü Kabaklarřn bulunmasş ve yazarşn •Dü ünlerde tülü kabaklar pek yakşn zamanlarda Balřkesir•de görülmekte idi. Ve bu kökleri pek derinde olan bir halk e lencesiydi. Žözlerinden ve bizim tespitlerimizden hareketle bu oyunun dü manř korkutmak adşna birden ortaya çřmř ya da kitaplarda görülen ilk inřa resimleriyle dericilik mesle ini ba da tşran bir gencin hayal gücüyle üretildi isöylemenin yanlı olaca řnř dü ünüyoruz. Bu, kökeni çok daha derinlere giden, toplumdaki aktarıldı i ik biçimlere bürünmü bir oyundur.

Biz bu çalı mayla Tülü Kabak oyununun kökeninin halasřnda söylenegelen rivayetlerden çok daha eskilere dayandř řnř ispatlayarak hakkřnda çok ađ belge bulabildi imiz •Tülü KabakŽ oyunu ile ilgili ara třrmacřlara kaynak olabilecek bir belge ortaya koymaya çalı tđ ki bu oyun, kökeninin tarihsel geli imi, oyunun içerdii ögelerin psikolojik analizi ya da felsefi yorumlanmasř gibi pek çok ara třrmaya açřk durumdadř.

⁵ A.g.e. s. 130

AND, Metin (1969), Geleneksel Türk Tiyatrosu , Ankara: Bigi Yayšnevi.

AND, Metin (1985), Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri, İstanbul: nkşlap Kitabevi.

CAFERO LU, A. Balškesir Vilayeti A zš s.208

DA LIO LU, Hikmet Turhan (1936), •Balškesir•in Tarihi Hikayesi: TülükabakŹ , Kaynak Dergisi, S.40, s.128-130.

DURAK, Mustafa (2006), Esteti in Kökleri Üzerine Dü üncelerŹHürriyet Gösteri Dergisi; S: 277s. 66-71.

DUYMAZ, Ali (2003), • Balškesir Halk KültürüŹ, Bitek Kent Balškesir, s. -245.

TEK N, Zeki (1992), •Tanzimat dönemine Kar Osmanlı stanbul•unda rlıkŹ, Marmara Üniversitesi Türkiyat Ara tšrmalarš Enstitüsü Tarih Bölümü Yeniça Tarihi Anabilim Dalš, Doktora Tezi.

TUNCAY, Murat (1984), •Köy Seyirlik Oyunlaršna Tiyatrobilimsel Bir Yakla ŹmŹ, Halk Kültürü Kitap, s.129-136.

ÖZDEM R, Zekeriya(1993), Bigadiç, Ankara: Kar Ź Matbaasš

5

Ali KUL Z, Evli, Lise , Balškesir Kasaplar Oca Genel Sekreteri, Balškesir.

A. Hikmet VARLIK, Foto raf Sanatçššš, Balškesir.

Aydšn AYHAN, 1947 Evli, Üniversite, Emekli Almanca Okutmanı, Balškesir.

Can AKIN, 1963, Bekar, Üniversite, Foto raf Sanatçššš

Mustafa ÇALTI,1956, Evli, Üniversite, I Kültür veTurizm Müdürü, Balškesir.

Mustafa DURAK, Evli, Üniversite, Emekli Ö retim Üyesi, Balškesir.

Kadir SEV NÇ, 1958,Evli, Üniversite, Dericilik, Balškesir.